

مآخذشناسی توصیفی سیره پیامبر اعظم (ص)

مهدی عبداللہی
پژوهشگر

چکیده

در این مقال کوشیده‌ام یازده کتاب و منبع در سیره پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله را معرفی کنم. ملاک‌گزینش این منابع اعتبار علمی و تاریخی یا تحلیلی بودن آنها است. از این رو هم منابع قدیمی‌تر که اکنون در دسترس بوده و مورد توجه مورخان و پژوهشگران می‌باشند و هم کتابهای تحلیلی جدید معرفی شده‌اند. بیشتر منابع به زبان عربی است که در حد و وسع به برگردان فارسی آنها هم اشاره کرده‌ام. چند کتاب هم به زبان پارسی است که به جهت دقت مؤلفان و تحلیلی بودن محتوا انتخاب کرده‌ام.

کلید واژه‌ها: مآخذشناسی، تاریخ اسلام، سیره، پیامبر اعظم.

سزاوار است در سال ۱۳۸۵ که به نام پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله مزین گشته، تاریخ زندگی و سیره حضرتش مورد توجه ویژه قرار گرفته و شناخت بیشتر این اسوه حسنه الهی، راه پیروی از وجودش را که رحمت عالمیان است هموارتر سازد. پیشتر، مسلمانان به آموزش سیره اهمیت داده و آن را جزء وظایف خود می‌شمردند. امروز نیز باید چنین باشد بلکه برای ما و همه بشریت در عصر جاهلیت نوین این آموزه ضروری‌تر است. لازمه دست‌یابی به این هدف شناخت منابع معتبر و قابل دسترس در این زمینه است که با استمداد از روح قدسی فخر کائنات به معرفی چند اثر مهم از قدیم و جدید

درباره سیره حضرتش می‌پردازیم، برخی از این آثار به زبان عربی و برخی به زبان پارسی می‌باشد، بدین امید که هر کس بتواند به فراخور حال خود حداقل یکی از آنها را انتخاب و با دقت و توجه مطالعه نماید.

۱- المغازی

تألیف محمد بن عمر واقدی (در گذشته ۲۰۷ هـ.) از مورخان دهه‌های پایانی قرن دوم هجری است. تخصص ویژه او مغازی و فتوحات می‌باشد. کتاب مهم بر جای مانده از او «المغازی» نشانگر کار گسترده‌ی وی در تاریخ پیامبر (ص) از هجرت تا رحلت است. واقدی با استفاده از تمامی منابع شفاهی و مکتوب، به تحقیق درباره مغازی رسول خدا (ص) پرداخته و خود با رفتن به مناطقی که در آنها نبرد صورت گرفته و نیز گرفتن آگاهیها از نسب شناسان قبایل، اطلاعات خود را تکمیل کرده است.^۱

کتاب المغازی نخستین بار با تحقیق دکتر مارسدن جونس از سوی دانشگاه آکسفورد لندن در سال ۱۹۶۶ م به چاپ رسید. سپس در برخی کشورهای عربی و ایران افست شد، چاپ سوم آن را انتشارات اعلمی بیروت (۱۹۸۹ م) در سه جزء و مجموعاً در ۱۳۲۴ صفحه به اضافه ۴۶ صفحه مقدمه دکتر جونس منتشر کرد. در حدود نصف جزء سوم به فهراس فنی اختصاص دارد.

یکی از ویژگیهای کتاب المغازی این است که واقدی سعی کرده در مورد هر جنگ و سزیه، آیاتی را که شأن نزولش مربوط به آن است ذکر کند؛ به طوری که گاه فصل جداگانه‌ای به این منظور باز کرده است؛ مثلاً درباره جنگ بدر، احد و بنی نضیر. در نتیجه خواننده مایه و زیربنای اخبار مربوط به هر واقعه را از قرآن مجید در مقابل خود می‌بیند؛ حتی اختلاف نظرهایی که در تفسیر آیه شده است ملاحظه می‌کند، و این موضوع در کمتر کتابی از کتابهای سیره و مغازی دیده می‌شود.^۲

خوشبختانه این کتاب را آقای دکتر محمود مهدوی دامغانی به پارسی برگردانده و توسط مرکز نشر دانشگاهی به چاپ رسیده است. ترجمه کتاب هم مانند اصل آن در سه جزء با صفحات پی در پی و شامل فهراس فنی می‌باشد، چاپ سه جزء به ترتیب در سالهای ۱۳۶۱، ۱۳۶۲ و ۱۳۶۶ انجام شده است.

۲ - السیره النبویه، معروف به سیره ابن هشام

تألیف عبدالملک بن هشام معافری (در گذشته ۲۱۳ هـ). این کتاب تهذیب و تکمیل کتاب سیره ابن اسحاق (۸۵ - ۱۵۱ هـ) است که استاد سیره نویسان و مغازی نویسان به شمار می‌آید. کتاب ابن اسحاق که آغاز خلقت، قصص پیامبران، زندگی رسول اکرم (ص) در مکه و سپس بخش مغازی در مدینه را شامل می‌شده به دست ما نرسیده است؛ البته سیره نویسان بعدی از مطالب او سود جسته و نقل کرده‌اند که یکی از آنها عبدالملک بن هشام است که کتاب او را تهذیب کرده، مطالب مربوط به اتیاء گذشته را حذف نموده و مطالب مربوط به رسول خدا (ص) را از احوال اجدادش یعنی از اسماعیل بن ابراهیم علیها السلام شروع کرده و آنچه ارتباطی به حضرت نداشته یا نقل آن مناسب نبوده و بخش عمده‌ای از اشعار را که ابن اسحاق آورده بوده حذف کرده است و مطالبی را نیز خود به آن افزوده است و جای خوشوقتی دارد که مطالب افزوده خود را در هر مورد مشخص کرده است. پس در واقع سیره ابن هشام خلاصه سیره ابن اسحاق است با افزوده‌هایی از ابن هشام.

سیره ابن هشام به صورتهای گوناگون و بارها به چاپ رسیده است. در سال ۱۸۶۰ م در آلمان توسط مستشرق آلمانی، وستنفیلد و در سال ۱۹۰۰ م در لایپزیک و سپس در چاپخانه بولاق و دیگر چاپخانه‌های مصر به زیور طبع آراسته شده است. یکی از این چاپها که در دسترس می‌باشد با تحقیق مصطفی سقا و همکارانش در ۴ جلد که هر جلد مشتمل بر چهارس فنی جداگانه‌ای است، توسط دار احیاء التراث العربی بیروت (بدون تاریخ) منتشر شده است.

سیره ابن هشام از او ان تألیف مورد توجه قرار گرفته و محل مراجعه اهل تحقیق و دانش بوده است و عبدالرحمن بن احمد سهیلی (۵۰۸ - ۵۸۸ هـ) کتابی به نام «الروض الانف» در شرح این کتاب نگاشته است که در ۷ جلد با تحقیق عبدالرحمن الوکیل توسط دار احیاء التراث العربی و مؤسسه التاریخ العربی در سال ۱۴۱۲ هـ در بیروت به طبع رسیده است.

سیره ابن هشام میان سالهای ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ هجری به قلم دانشمند محترم آقای رسولی محلاتی به فارسی برگردانده شده و توسط کتابفروشی اسلامیّه در یک مجلد به نام «زندگانی محمد (ص) پیامبر اسلام» انتشار یافته است.

۳ - تاریخ المدينة المنورة

عمر بن شَبَّه (ابو زید عمر بن شَبَّه النمیری البصری) (۱۷۳ - ۲۶۲ هـ)، تألیفات متعددی داشته که از آن میان «تاریخ المدينة المنورة» به دست ما رسیده است. البته این کتاب هم تا سالهای اخیر در دسترس نبوده و نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌های دنیا شناخته نشده بود، تا این که در حدود سال ۱۳۹۹ هـ نسخه‌ای از آن در کتابخانه آقای محمّد مظهر فاروقی در مدینه منوره یافت شد. و این تنها نسخه‌ای از این کتاب است که به دست آمده و به کوشش آقای محمد حبیب محمود و با تحقیق آقای فهیم محمد شلتوت سال ۱۴۱۰ هـ. ق در چهار جزء و مجموعاً مشتمل بر ۱۳۹۶ صفحه در بیروت منتشر شد؛ و در همان سال توسط انتشارات دارالفکر قم افسست شده است.

متأسفانه نسخه بر جای مانده از این اثر ناقص و شامل سه قسمت می‌باشد:

الف: مربوط به عصر رسول خدا(ص). ب: مربوط به زمان عمر. ج: مربوط به زمان عثمان. هر سه بخش نیز از آغاز و انجام ناقص است اما همین اندازه که بر جای مانده بسیار با ارزش و معتنم است.

نکته مهم در کتاب ابن شَبَّه این است که وی در نقل اخباری که در قرن سوم و چهارم از دید اصحاب حدیث ممنوع بوده، صراحت خاصی دارد. از ابتدای کتاب تا ص ۶۵۱ در جزء دوم اخبار دوران پیامبر است.

۴ - تاریخ الرّسل و الملوك یا تاریخ الامم و الملوك یا اخبار الامم و الملوك مشهور به تاریخ الطبری.

تألیف محمد بن جریر بن یزید طبری (۲۲۴ یا ۲۲۵ - ۳۱۰ هـ).

این کتاب از همان آغاز مورد استقبال قرار گرفت و منبع برای تاریخ نویسان بعدی شد. طبری این کتاب بسیار مفصل را از آغاز خلقت شروع کرده، تاریخ انبیاء و پادشاهان و ملتها را گزارش کرده و سرانجام تاریخ اسلام را از بعثت تا هجرت و از هجرت تا سال ۳۰۲ هجری بیان کرده است.

تاریخ طبری نخستین بار بین سالهای ۱۸۷۹ م تا ۱۳۸۱ م در مطبعة بریل شهر لیدن به اهتمام خاورشناس مشهور هلندی «دوخویه» به چاپ رسید و در ایران و کشورهای دیگر

افست شد و سپس چاپهای متعددی به بازار عرضه گردید که یکی از بهترین آنها چاپ ۱۱ جلدی با تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم است که در سنه ۱۹۶۰ میلادی توسط انتشارات «دار المعارف بمصر» در قاهره منتشر شد.

بخش مربوط به تاریخ پیامبر اعظم (ص) که شامل احوال پدران و اجداد آن حضرت تا زمان بعثت و ماجراهای مکه و هجرت به مدینه، غزوات آن حضرت و دیگر وقایع می شود، از صفحه ۲۳۱ جلد ۲ شروع و در ص ۲۱۷ ج ۳ از این چاپ به پایان می رسد. چاپ جدید و زیبایی نیز از تاریخ طبری در ۱۳ جلد با تحقیق صدقی جمیل عطار توسط انتشارات دارالفکر بیروت سنه ۱۴۱۸ ه. ق به بازار آمده است.

-ترجمه تاریخ طبری

تاریخ طبری نخستین بار به سال ۲۵۲ ه. به دستور امیر منصور بن نوح سامانی توسط ابو علی محمد بلعمی وزیر یا منشیان او به زبان پارسی برگردانده شد. این ترجمه از کهن ترین کتابهای فارسی دری و از آثار کم شمار آن دوره است که برجای مانده و از جهت محتوا بر واژه ها و ترکیبهای ناب فارسی مجموعه ای کم مانند و دلپذیر است. از نظر تاریخی نیز بر ارزش و شایان اعتنا است، زیرا مترجم یا مترجمان به ترجمه صرف اکتفا نکرده، بلکه علاوه بر حذف اسناد طولانی نقلها و تلخیص در مواردی، مواردی را نیز تکمیل کرده و بر غنای کتاب افزوده اند.

بخش نخست این ترجمه به کوشش ملک الشعراء بهار و پروین گنابادی در دو مجلد با عنوان «تاریخ بلعمی» به سال ۱۳۴۱ شمسی و چاپ دوم به سال ۱۳۵۳ شمسی توسط کتابفروشی زوار تهران و بخش تاریخ اسلام به تصحیح و تحشیه محمد روشن با نام «تاریخنامه طبری» در سه مجلد توسط نشر نو در سال ۱۳۶۸ ش منتشر شده است.

ترجمه دیگری از تاریخ طبری در عصر حاضر توسط آقای ابوالقاسم پاینده که باز هم با حذف اسانید و حذف مکررات انجام شده و در ۱۵ جلد توسط انتشارات اساطیر به سال ۱۳۵۲ ش به چاپ رسیده و در سال ۱۳۶۷ ش چاپ چهارم آن منتشر شده است.

متن کامل تاریخ طبری با ترجمه فارسی آقای پاینده (به همراه چند کتاب تاریخی دیگر) بر روی یک لوح فشرده با عنوان «نور السیره» توسط مرکز کامپیوتری علوم اسلامی به بازار عرضه شده است.

۵ - تاریخ یعقوبی

تألیف احمد بن ابی یعقوب اسحاق بن جعفر بن وهب، معروف به ابن واضح یعقوبی است از نوشته‌های او بر می‌آید که تا سال ۲۹۲ زنده بوده است.

مهم‌ترین کتاب یعقوبی، کتاب تاریخ اوست که نام مشخصی جز «تاریخ یعقوبی» برای آن یاد نشده است. این کتاب یک دوره تاریخ عمومی است که از هیوط آدم (ع) آغاز شده و پس از آن به ظهور اسلام رسیده و تا حوادث سال ۲۵۹ هجری ادامه دارد.

این کتاب چند مرتبه به طبع رسیده و چاپ رایج آن از انتشارات دار صادر بیروت است که در دو مجلد می‌باشد. جلد اول از ابتدای زندگی آدم علیه السلام تا ظهور اسلام و جلد دوم از پیدایش اسلام تا سال ۲۵۹ هجری را شامل می‌شود. اخیراً (۱۴۱۸ هـ) مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، فهارس فنی تاریخ یعقوبی را در یک مجلد جداگانه با اشراف محقق فرزانه رسول جعفریان به چاپ رسانده است.

ترجمه تاریخ یعقوبی نیز توسط مرحوم دکتر محمد ابراهیم آیتی در دو جلد فراهم آمده است که جلد اول آن از تاریخ حضرت آدم (ع) شروع شده و تا جریان سقیفه بنی ساعده به اضافه فهارس فنی را شامل است و جلد دوم بقیه تاریخ اسلام تا سال ۲۵۹ است. چاپ سوم این ترجمه در سال ۱۳۶۵ شمسی توسط بنگاه ترجمه و نشر کتاب منتشر شده است.

ابن واضح یعقوبی مذهب تشیع داشته و این معنی از کتابهای او از جمله همین کتاب تاریخ روشن است.

۶ - مروج الذهب و معادن الجواهر

تألیف علی بن الحسین بن علی المسعودی (در گذشته ۳۴۶ هـ).

مسعودی در بسیاری از علوم و فنون زمان خود استاد بوده و کتابهای متعددی در زمینه‌های مختلف نوشته است؛ علاوه بر آن بسیار از نقاط جهان آن روز را سیر کرده است. مشهورترین کتاب او که به دست ما رسیده همین مروج الذهب است. مسعودی کتابی به نام «اخبار الزمان» که در حدود ۳۰ مجلد بوده و کتابی دیگر به نام الاوسط داشته و در بسیاری از موارد در مروج الذهب به خلاصه مطلب اشاره کرده و تفصیل آن را به اخبار

الزمان والأوسط واگذار می‌کند. ولیکن با کمال تأسف این کتابها جز جلد اول کتاب اخبار الزمان به دست ما نرسیده است.

مروج الذهب تاریخ عمومی است و از اول خلقت تا حوادث ۳۳۶ هجری را در بر دارد. اگر چه استاد اسعد داغر در صفحه ۱ مقدمه کتاب گفته: مسعودی در سال ۳۳۲ ه کتاب را به پایان برده و در ۳۴۵ ه تجدید نظر کرده است ولی آنچه در آخر کتاب مروج الذهب حداقل در سه مورد موجود است تاریخ ۳۳۶ است نه ۳۳۲ و نه ۳۴۵.

مروج الذهب چاپهای گوناگون دارد. یک مرتبه در پاریس، خاورشناس فرانسوی «باربیه د مینار» به همراه ترجمه فرانسوی در ۹ جلد به طبع رسانده، سپس به شکل‌های مختلف در مصر و بیروت به چاپ رسیده است.

چاپ استاد یوسف اسعد داغر در ۴ مجلد توسط دارالاندلس للطباعة والنشر، بیروت به سال ۱۳۸۵ ه. ق انجام پذیرفته و در ۱۴۰۴ ه. ق انتشارات دارالهجرة قم آن را به صورت افسست منتشر کرده است. بخشی از مجلد چهارم به فهارس فتنی اختصاص یافته است. آنچه مربوط به تاریخ پیامبر اعظم (ص) می‌شود از صفحه ۲۶۵ تا صفحه ۲۹۷ جلد دوم می‌باشد.

مسعودی در کتاب مروج الذهب و کتاب دیگرش التنبیه و الأشراف، از ۳۲ اثر دیگر خود به مناسبت‌هایی نام می‌برد که از جمله آنها است: البیان فی اسماء الأئمة، کتاب الصفوة فی الأمامة و کتاب الاستبصار فی الأمامة. (مقدمه کتاب التنبیه و الأشراف به تصحیح عبدالله اسماعیل الصاوی، چاپ دارالصاوی، قاهره، سنه ۱۳۵۷ ه. ق) کتاب اثبات الوصیه نیز به او منسوب است که احتمال دارد یکی از سه کتاب فوق یا کتاب دیگری از او باشد. با توجه به مکتوبات مسعودی، تشیع او آشکار است ولیکن استاد یوسف اسعد داغر، در مقدمه مروج الذهب، مذهب او را معتزلی شافعی قلمداد کرده است!

۷- الکامل فی التاریخ

تألیف عزالدین ابوالحسن علی بن محمد الشیبانی معروف به ابن الاثیر الجزری (۵۵۵-۶۳۰ ه) کتاب الکامل فی التاریخ از منابع مشهور و مورد اعتماد بین مورخان اسلامی است ابن الاثیر در تدوین کتاب خود از تاریخ طبری سود جسته و خود در چند مورد به این نکته

تصریح کرده است ولیکن مواردی را نیز که طبری نیاورده ابن اثیر افزوده و روایات تکراری و مختلف را که طبری در یک موضوع می آورد حذف نموده و روایت صحیح را انتخاب می کند، سندهای طولانی و سنگین نقلها را نیز حذف کرده است.

این کتاب بارها در اروپا و کشورهای عربی و اسلامی چاپ شده است، از جمله توسط دار صادر و دار بیروت در ۱۳ جلد به سال ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ هجری قمری به طبع رسیده که جلد آخر آن به فهرس فنی اختصاص دارد و از آغاز جلد دوم تا صفحه ۳۲۵ تاریخ پیامبر اعظم (ص) می باشد.

چاپ دیگری با تحقیق عبدالسلام تدمری در ۱۱ جلد به طبع رسیده که باز هم جلد آخر فهرس فنی است. چاپ سوم در ۱۴۲۲ ه. ق توسط دارالکتاب العربی بیروت انجام پذیرفته است. شرح حال رسول خدا (ص) در این چاپ، از ص ۶۰۸ جلد اول شروع شده و تا ص ۱۹۲ جلد دوم ادامه دارد.

- ترجمه الكامل فی التاریخ

ترجمه الكامل با عنوان «کامل تاریخ بزرگ اسلام و ایران» در ۳۳ جلد توسط آقایان ابوالقاسم حالت، عباس خلیلی و هاشمی حائری به انجام رسیده و توسط مؤسسه مطبوعاتی علمی منتشر شده است.

و اخیراً آقای دکتر محمد حسین روحانی ترجمه ای زیبا و ادبی از کامل ابن اثیر ارائه کرده که چاپ دوم آن در سال ۱۳۷۴ شمسی توسط انتشارات اساطیر به بازار نشر عرضه شده است. ترجمه آقای روحانی از روی چاپ ۱۲ جلدی است که به کوشش خاورشناس سوئدی، کارولوس بوهانس تورنبرگ میان سالهای ۱۸۵۱ تا ۱۸۷۶ میلادی در لیدن به طبع رسیده. شرح زندگانی پیامبر اعظم (ص) از ص ۸۰۷ در جلد ۲ شروع می شود و در صفحه ۱۲۰۹ در جلد سوم پایان می پذیرد (شماره صفحات مجلدات ترجمه پیوسته می باشد).

۸- كَحْلُ الْبَصْرِ فِي سِيْرَةِ سَيِّدِ الْبَشَرِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

تألیف مرحوم حاج شیخ عباس قمی رضوان الله تعالی علیه (۱۳۹۴ ه. ق - ۱۳۵۹ ه. ق / ۱۳۱۹ ش). کتاب كَحْلُ الْبَصْرِ یکی از جالب ترین کتابها درباره سیره نبوی است که با تمامی اختصارش فهرست جامعی از سیره سرور کائنات می باشد. این کتاب نخستین بار به سال ۱۳۳۷ ه. ق

توسط «مؤسسه نشر کتب مذهبی» با مقدمه فرزند مؤلف، مرحوم حجة الاسلام والمسلمین علی محدث‌زاده در قم به چاپ رسیده و اخیراً (۱۴۱۳ ه. ق) طبع دیگری توسط «دار الصفوة» در بیروت منتشر شده است.

مرحوم محدث قمی این کتاب را در پنج باب به شرح ذیل فراهم آورده است:

باب اول: در نسب، ولادت و شیرخوارگی پیامبر (ص)

باب دوم: رویدادهای سالهای عمر شریف

باب سوم: اخلاق پسندیده پیامبر و سیرت و سنت الهی آن حضرت

باب چهارم: جنگهای رسول الله (ص)

باب پنجم: رحلت رسول الله (ص)

برگردان فارسی این کتاب توسط آقای هوشنگ اجاقی با عنوان «توتیای دیدگان» توسط نشر آفاق در سال ۱۳۷۵ شمسی به بازار عرضه شده است.

۹- الصحيح من سيرة النبي الأعظم

تأليف علامه سيد جعفر مرتضى العاملي، (متولد ۱۳۶۴ ه. ق)

این کتاب نخست در ۴ جلد و سپس در ۶ جلد در ایران (قم) به چاپ رسید و در سال ۱۴۱۳ ه. ق ۱۳۷۰ ش در انتخاب کتاب سال جمهوری اسلامی ایران، کتاب ممتاز در سیره

نبوی شناخته شد و جایزه اول را دریافت کرد. *انی و مطالعات فرهنگی*

پس از آن علامه سید جعفر مرتضی با تجدید نظر، تصحیح، تغییر و اضافات تعداد مجلدات آن را به ۸ جلد رسانید و با توسعه در مباحث مقدمه کتاب که درباره نحوه بررسی

و تحلیل سیره نبوی می باشد آن را هم یک جلد جداگانه قرار داد، و با افزودن یک جلد دیگر به عنوان فهارس کتاب، شمار مجلدات به ۱۰ رسید و توسط «دارالهادی» و «دارالسیره» در

سال ۱۴۱۶ ه. ق در بیروت منتشر شد.

مطالب کتاب که بعد از مقدمه از جلد دوم آغاز می شود، مباحث پیش از میلاد پیامبر اعظم (ص)، تولد آن حضرت، دوران کودکی، ازدواج با خدیجه (س) تا جریان بعثت را در

بر می گیرد. مجلدات بعدی سیره و تاریخ زندگی آن حضرت در مکه و مدینه و غزوات آن

حضرت تا پایان جنگ احزاب (خندق) را شامل است که جلد نهم اختصاص به جریان جنگ احزاب دارد که در اواخر سال چهارم یا سال پنجم هجری رخ داده است.

روش علامه جعفر مرتضی در این کتاب، تحلیل و بررسی نقلهای مختلف و گاهی متعارض در هر بخشی از سیره می باشد. او کوشیده است با نقد و مقایسه روایتهای مختلف تاریخی، سیره صحیح حضرت پیامبر (ص) را بنمایاند و تأثیر حُب و بُغضها در نقل تاریخ و روایات را در حد امکان آشکار سازد. افزون بر این، مطالب متنوع دیگر به ویژه مباحث کلامی به مناسبتهای مختلف در این کتاب مطرح شده است.

در سال جاری (۱۴۲۷ ه. ق / ۱۳۸۵ ش) در هشتمین دوره کتاب سال ولایت نیز این کتاب ممتاز شناخته شد و از مؤلف آن تقدیر به عمل آمد.

برای شناخت بهتر این کتاب و مؤلف آن مراجعه کنید به مجموعه مقالات نکوداشت علامه سید جعفر مرتضی، که به کوشش پژوهشگر فاضل آقای جعفریان با عنوان «رویکرد (الصحيح) به سیره رسول خدا(ص)» توسط پژوهشکده حوزه و دانشگاه در سال ۱۳۸۰ شمسی منتشر شده است.

خوشبختانه ترجمه و تلخیص این کتاب به کوشش دکتر محمد سپهری در دو مجلد مشتمل بر ۱۴۰۰ صفحه فراهم آمده و توسط پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی منتشر شده است. جلد اول در ۶ بخش به شرح ذیل تدوین گردیده است:

۱- مباحث مقدماتی ۲- پیش از بعثت ۳- از بعثت تا هجرت به حبشه ۴- از مسلمانی حمزه تا بیعت عقبه ۵- از مکه تا مدینه ۶- از ورود به مدینه تا پایان جنگ بدر.

جلد دوم نیز از ۶ بخش تشکیل شده که عبارتند از:

۱- از بدر تا أحد ۲- جنگ أحد و پیامدهای آن ۳- شخصیتها و حوادث ۴- از أحد تا بنی نضیر ۵- جنگ بنی نضیر ۶- از اخراج بنی نضیر تا نبرد خندق.

۱۰- تاریخ پیامبر اسلام

تألیف مرحوم آیه الله حاج شیخ عباس صفایی حایری (۱۳۲۲ ه. ق - ۱۳۹۸ ه. ق / ۱۳۵۷ شمسی) این کتاب در دو بخش جداگانه تحت عناوین: الف: تاریخ شخصیت و صفات پیامبر اکرم (ص) ب: تاریخ مجاهدات پیامبر اکرم (ص)، فراهم شده است.

چاپ دوم کتاب پاییز سال ۱۳۸۴ ش توسط انتشارات مسجد مقدس جمکران در سه جزء و دو مجلد منتشر شده است. جلد اول شامل جزء ۱ و ۲ در ۸۴۵ صفحه مشتمل بر تاریخ شخصیت و صفات رسول خدا(ص) است که طی ۱۲ باب مطرح گردیده، باب نخست، عرب پیش از اسلام و باب دوازدهم، رحلت پیامبر و علت آن می باشد. مؤلف تکلمه‌ای هم با عنوان «لزوم تعیین خلیفه برای نجات مسلمین از گمراهی» به آخر این باب افزوده است.

جلد دوم در ۵۸۰ صفحه تاریخ مجاهدات پیامبر اکرم(ص) را در سه بخش مطرح کرده است. بخش اول با عنوان «کتاب مشرکین» تلاشهای مشرکان در مبارزه با اسلام و نبی اکرم(ص) را شامل است که غزوات بدر، احد، احزاب، حنین و صلح حدیبیه را در این بخش شرح داده است. بخش دوم با عنوان «دشمنان خدا، اهل کتاب» مخالفت‌های اهل کتاب بخصوص یهود با اسلام مطرح شده است.

بخش سوم با عنوان «دشمنان خدا، منافقین» کوششهای منافقان و دشمنان داخلی را با اسلام به طور گسترده مورد بحث قرار داده است.

ویژگی این کتاب علاوه بر تقسیم بندی مناسب مطالب مربوط به تاریخ و سیره پیامبر اعظم(ص)، دقت و تحلیل مباحث تاریخی است، مؤلف به نقل تنها اکتفا نکرده بلکه سعی نموده مطالب منقول را ریشه یابی کرده و واقعیت ماجرا را در اختیار خواننده بگذارد.

۱۱ - تاریخ پیامبر اسلام

تألیف مرحوم دکتر محمدابراهیم آیتی (۱۳۳۳ ه. ق. - ۱۳۸۴ ه. ق. / ۱۳۴۳ ش)

این کتاب نخستین بار بعد از درگذشت مرحوم آیتی با تجدید نظر و اضافات توسط دکتر ابوالقاسم گرجی به وسیله انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رسیده است. از آنجایی که مرحوم آیتی دانشمندی دقیق و جویا بود و این کتاب را با عشق و علاقه فراهم کرده و دانشمند محترم جناب دکتر گرجی با دقت در تصحیح و تحقیق آن کوشیده، منبعی معتبر و ارزشمند برای سیره پیامبر در زبان فارسی به دست آمده است.